

مقاله پژوهشی: تبیین کلان روندهای محیطی اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دفاع نظامی

مجید زین الدین^۱، سیدغلامرضا حیات غیبی^۲، حسین گلکاری فر^۳، محمود آرا^۴، محمد کوهی^۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۵

چکیده

بررسی کلیه جنبه‌های مختلف تغییر در ساختار جمعیت همراه با افزایش یا کاهش آن با عواملی همراه است. کلان روندهای اثرگذار بر ساختار سنی جمعیت کشور شامل روندهای فرعی با آثار و پیامدهای فراوان که خارج از اختیار و اراده نقش آفرینان هستند. کلان روندها با تأثیرپذیری از عوامل کلیدی و پیشران‌ها در حوزه جمعیت، قادرند تغییرات گسترده‌ای را به ساختار جمعیتی وارد کنند. پژوهش حاضر باهدف تعیین کلان روندها و روندهای محیطی، عوامل کلیدی و پیشران‌های اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دفاع نظامی می‌باشد. این پژوهش از لحاظ روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است و پس از دریافت نظر جامعه آماری (۳۰ نفر) داده‌ها تحلیل شدند و نتیجه نهایی به دست آمد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که سه کلان روند محیطی شامل: «تغییرات اقتصادی»، «تغییرات فرهنگی» و «تغییرات اجتماعی»، با چهار عامل کلیدی مرگومیر، مهاجرت، ناباروری و سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جمعیتی به همراه سه پیشران جنگ شناختی، فناوری و سبک زندگی بر ساختار سنی جمعیت کشور با تأکید بر دفاع نظامی اثرگذار خواهد بود و به دنبال آن کشور با کاهش چشمگیر جمعیت مواجه خواهد شد.

واژگان کلیدی: کلان روندهای محیطی، عوامل کلیدی، پیشران‌ها، ساختار سنی جمعیت، ج.ا. ایران

۱. استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی

۲. دانشجوی دکتری

۳. دانشجوی دکتری

۴. دانشجوی دکتری

۵. دانشجوی دکتری

مقدمه

جمعیت یکی از عناصر قدرت هر کشور و عاملی مهم در رشد و اعتلای سایر مؤلفه‌های قدرت آن کشور است. ساختار جمعیت و نقشی که می‌تواند در تحقق اهداف و منابع ملی ایفا کند موجب گردیده این موضوع همواره مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان بلندپایه کشورها قرار گیرد. در بررسی و اندازه‌گیری میزان قدرت یک کشور، عوامل مختلفی تأثیرگذار هستند که با توجه به تحولات در جهان معاصر، جمعیت و ساختار آن را می‌توان جز مؤلفه‌های بنیادی و تأثیرگذار تلقی نمود. دفاع ملی به وجود نیروی که از نظر کمی و کیفی آمادگی مقابله را داشته باشد نیاز دارد تا به حفاظت از ارزش‌های یک ملت و جلوگیری از خدشه‌دار کردن این ارزش‌ها به تحقق بیانجامد. جمعیت و رشد آن، عاملی اثرگذار بر مقوله دفاع نظامی به‌عنوان یکی از شاخص‌های ارتقای قدرت ملی و امنیت ملی بوده به‌نحوی که تغییرات ساختار سنی جمعیت و تأثیرات مستقیم آن حوزه دفاع نظامی را تحت تأثیر قرار داده است. تغییر در ساختار سازمانی ارتش‌ها، به‌کارگیری تجهیزات پیشرفته به‌جای سربازان و تغییراتی از این دست را باید از جمله این اثرگذاری نام برد (مهرگان و رضایی، ۱۳۸۸: ۱۳۸).

جمهوری اسلامی ایران نیز همانند دیگر کشورها تحت تأثیر تغییرات جمعیت مواجه است. یکی از حوزه‌هایی که تحت تأثیر تغییرات ساختار سنی جمعیت کشور قرار می‌گیرد، حوزه دفاع نظامی است. نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان مدافعان مرزو بوم، امنیت و پاسداری از ارزش‌های انقلاب اسلامی از عوامل ارتقای قدرت ملی در کشور محسوب می‌شوند.

با توجه به تغییرات ایجادشده در ساختار سنی جمعیت کشور در سال‌های اخیر و تأثیر آن بر حوزه دفاع نظامی کشور، محققین قصد دارند تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران را با تأکید بر دفاع نظامی در افق زمانی ۱۴۱۰ را تحلیل نمایند.

تحلیل تغییرات سنی جمعیت در حوزه دفاع نظامی می‌تواند سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان حوزه منابع نیروی انسانی در سطوح مختلف ستاد کل نیروهای مسلح ج.ا. ایران را از تغییرات جمعیتی و ساختار سنی جمعیت مطلع نموده تا با برنامه‌ریزی‌های دقیق در ابعاد مختلف مانند فرآیند جذب نیروهای مسلح، جوانی و پویایی نیروهای مسلح، آموزش، سن بازنشستگی، حرکت به سمت حرفه‌ای نمودن نیروهای مسلح، برون‌سپاری کارهای خدماتی، استفاده از زنان در نیروهای مسلح و... موجبات افزایش کارکرد نیروهای مسلح در مأموریت‌های واگذاری فراهم گردد.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

دفاع نظامی یکی از حوزه‌های مهم و حیاتی برای همه کشورها است و پیشرفت در این حوزه و روزآمدی آن نیازمند توجه ویژه به مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر از آن می‌باشد. یکی از مؤلفه‌هایی که بر دفاع نظامی تأثیر و تأثر دارد مؤلفه ساختار و ترکیب جمعیت است.

در اندازه‌گیری قدرت یک دولت ساختار جمعیت مؤلفه بنیادی به حساب می‌آید. ساختار جمعیت توصیفی گرافیکی از توزیع رده‌های مختلف سنی از جمعیت انسانی است. عامل انسانی یکی از عوامل تعیین‌کننده راهبردی و کمیت و کیفیت جمعیت از عوامل مؤثر بر قدرت ملی و دکتترین دفاعی کشور است.

بر اساس پیش‌بینی جمعیت توسط سازمان ملل جمعیت ایران به سرعت در حال تغییر نسبت به رقبای منطقه‌ای خود است به گونه‌ای که جمعیت ایران در سال ۲۰۳۰ به میزان ۹۲ میلیون نفر و رتبه ۲۱ جهانی بعد از عراق (رتبه ۱۶ جهانی با ۱۴۴ میلیون نفر) و پاکستان (رتبه ۶ جهانی با ۳۴۴ میلیون نفر) تنزل خواهد کرد و هم‌زمان نسبت به جمعیت دیگر کشورهای همسایه افغانستان، عربستان سعودی، سوریه - که دارای

اختلاف جمعیت زیادی با جمعیت ایران در طول تاریخ داشته‌اند-به سرعت کاهش می‌یابد و حتی جمعیت کشورهای مثل انگلستان و فرانسه -که کشورهای پیشرو صنعتی بوده و زودتر از کشور ایران به مرحله ثبات نرخ رشد جمعیتی رسیده‌اند و در حال حاضر دارای جمعیت کمتری از کشور ما هستند- در سال ۲۰۳۰ از نظر آماری به جمعیت ج.ا. ایران نزدیک خواهند شد.

تغییر در ترکیب جمعیت کشور کلیه حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و... کشور را تحت تأثیر قرار خواهد داد. یکی از حوزه‌هایی که از این روند بیشتر متأثر خواهد شد حوزه نظامی و در رأس آن نیروهای مسلح خواهد بود که برای دفاع و حراست از مرزهای کشور با بهره‌گیری از نیروی انسانی پویا، ظرفیت‌ها، امکانات، استعدادها، ابزارهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مانع از تهدید و تهاجم نظامی دشمنان می‌شوند.

لذا با در نظر گرفتن تغییرات ساختار سنی جمعیتی کشور، برای ترسیم یک تصویر شفاف از آینده، تأثیر این تغییرات بر حوزه دفاع نظامی از نظر کمیت و کیفیت نیروهای مسلح نیازمند تحلیل دقیق است. از آنجایی که جمعیت یکی از مؤلفه‌های اساسی و بنیادی در شکل‌گیری و کیفیت ساختار دفاع نظامی کشور است و تحولات جمعیت موجب دگرگونی ساختار آن می‌شود و از سوی دیگر روندهای حاکم بیانگر تغییرات قطعی ترکیب و ساختار جمعیتی است که این موضوع می‌تواند حوزه دفاع نظامی کشور را با تهدید مواجه کند؛ بنابراین دغدغه محققین آن است که با تعیین کلان‌روندهای محیطی، عوامل کلیدی و پیشران‌های اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت در افق ۱۴۱۰، پیامدهای ناشی از تأثیر آن بر کمیت و کیفیت نیروی انسانی حوزه دفاع نظامی ج.ا. ایران تبیین نمایند

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

این تحقیق می‌تواند در تولید ادبیات، در مقوله روند تغییرات هرم سنی جمعیت کشور و تأثیر آن بر حوزه دفاع نظامی کشور کمک نماید و به فرماندهان و برنامه‌ریزان

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران کمک خواهد کرد تا سرعت تغییرات گذار جمعیتی را شناسایی نموده و با آگاهی از تغییرات هرم سنی جمعیت، در برنامه‌ریزی‌های خود جهت پذیرش و به‌کارگیری نیروی انسانی برنامه جامعی را تدوین و اجرا کنند. از سویی شناخت تحولات آینده جمعیتی کشور و روندهای تأثیرگذار بر حوزه دفاع نظامی ج.ا.ایران از مسیر این پژوهش، راهنمایی برای ترسیم چشم‌انداز آینده دفاع و امنیت کشور خواهد بود.

در صورت نپرداختن به این پژوهش، امکان ایجاد انسجام و ارتباط مناسب و سازنده بین سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی در تحقق کارکرد موضوع و حل نظام‌مند مسائل جمعیتی و تغییرات آن برقرار نخواهد شد و اهداف نظام در استفاده از ظرفیت‌های نیروی انسانی در حوزه دفاعی محقق نخواهد یافت. عدم توجه به تغییرات ساختار سنی جمعیت در نیروهای مسلح به کاهش قدرت نظامی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران منجر خواهد شد.

۱-۳. پیشینه تحقیق

(۱) محمود مشفق و قربان حسینی در مقاله‌ای با موضوع آینده‌پژوهی تغییرات جمعیتی ایران طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۴۲۰؛ به این نتیجه رسیده‌اند که بر اساس سناریوهای سه‌گانه سازمان ملل، یعنی حد پایین، حد متوسط و حد بالا جمعیت ایران تا سال ۱۴۲۰ به ترتیب، ۸۷/۷، ۹۶/۸ و ۱۰۶ میلیون نفر خواهد شد. بر اساس سناریوی تعدیل‌شده که نویسندگان مقاله طراحی کرده‌اند، شمار جمعیت ایران تا سال ۱۴۲۰ به حدود ۹۱ میلیون نفر خواهد رسید. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد باروری زیر سطح جانشینی (کمتر از ۲/۱ فرزند زنده برای هر مادر) در ایران تداوم خواهد داشت که این خود لزوم برنامه‌ریزی آینده‌نگرانه را برای مدیریت سالمندی در کشور روشن می‌سازد. بهبود و استحکام بنیان خانواده و ترویج ارزش‌های دینی و اسلامی که بیشتر خانواده محور هستند، به ارتقای سطح باروری و ترمیم هرم سنی جمعیت کمک خواهد کرد.

(۲) محمد فولادی در مقاله‌ای با عنوان تأملی در سیاست کنترل جمعیت؛ آثار و پیامدهای آن در سال ۱۳۹۰ آن را منتشر کرده است به این نتیجه رسیده است که در مقاطعی از تاریخ کشور ما، سیاست دولت‌مردان بر فزونی جمعیت و در مقاطعی دیگر بر کنترل و کاهش آن بوده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بحث کنترل جمعیت به یک سیاست راهبردی تبدیل شد. نتیجه آن سیاست، امروز به بار نشسته و جامعه ایران را با معضل گسل و گسست نسلی و پیری مفرط جمعیت مواجه ساخته است. از این رو، امروز تأکید مسئولان امر بر فزونی جمعیت و دست شستن از سیاست کنترل جمعیت است. این موضوع و اتخاذ سیاست پیشگیرانه، نیازمند توجه به زیرساخت‌های نهادی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، ساختاری، زمینه‌ای و امکانات، ظرفیت‌ها، محدودیت‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی، دینی و اجتماعی است.

(۳) نادر مطیع حق‌شناس و محمد میرزایی در مقاله‌ای پژوهشی با عنوان عوامل مؤثر بر تمایل به تغییر شغلی دانش‌آموختگان آموزش عالی در ایران با تأکید بر ساختار سنی جمعیت، ۹۴-۱۳۸۴؛ که در سال ۱۳۹۶ منتشر کرده‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که الگوی تمایل به تغییر شغلی دانش‌آموختگان دارای تحصیلات عالی برحسب جنس، وضع زناشویی، تجربه مهاجرت، ساعات کار، رشته تحصیلی و گروه‌های عمده شغلی با کنترل سن و دوره متفاوت بود. به‌طور متوسط، تمایل دانش‌آموختگان دارای تحصیلات عالی به جستجوی کار دیگر حدود ۱۵ درصد برآورد گردیده است.

(۴) مقاله ارزیابی وضعیت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت (دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸) که توسط وحید شقاقی و اسرا کریم که در سال ۱۴۰۰ تهیه شده است، در این مقاله عنوان شده است که سیاست‌های کلی، از یک سو بر پویایی، بالندگی و جوانی جمعیت کنونی کشور به‌منزله فرصت و امتیاز تأکید و تصریح شده که عامل جمعیت دارای نقش ایجابی در پیشرفت کشور است. از سوی دیگر بر جبران کاهش نرخ رشد جمعیت و نرخ باروری سال‌های گذشته تأکید شده است.

(۵) جمعی از اندیشمندان و نظریه‌پردازان بر اساس اهداف و اسباب متعدد قائل به کنترل جمعیت بوده و برخی دیگر باهدف بهینه‌سازی جمعیت به کنترل نسبی آن باور دارند. مالتوس برای کنترل جمعیت نگاه خوش‌بینانه‌ای نداشت، بلکه نگاه او بیشتر بدبینانه بود تا آنجا که نام او، با نظریه بدبینانه به جمعیت عجین شده است. مفاد نظریه مالتوس مبتنی بر این است که افزایش جمعیت، سرباری برای جامعه است و موجب فقر، بدبختی و انواع مشکلات اجتماعی و اقتصادی می‌شود. مالتوس چکیده نظریه خود را بدین‌سان مطرح می‌کند: نخست اینکه غذا برای ادامه حیات مردم ضروری است و دوم اینکه؛ عشق و عاطفه بین زن و مرد امری ضروری است و تقریباً به همین شکل نیز باقی خواهد ماند.

دیدگاه دیگری به نام نئومالتوسین‌ها وجود دارد که معتقد بودند کاهش رشد جمعیت علاوه بر اینکه موجب از بین رفتن مشکلات اجتماعی می‌شود، از طرفی موجب رشد و تحول اقتصادی و بهبود وضعیت معیشتی می‌گردد، چراکه از دیدگاه آن‌ها رشد سریع جمعیت مهم‌ترین مانع رشد اقتصادی است، چون به‌جای اینکه منابع طبیعی صرف توسعه اقتصادی شود، صرف سیر کردن اقشار غیر تولیدکننده جامعه (کودکان و سالمندان) می‌شود (سرای، ۱۳۹۰: ۱۷).

تغییرات و تحولات شتابان جهانی در حوزه جمعیت که متأثر از رویدادهای متعددی در یک توالی خاص و در یک بازه زمانی (کلان‌روندها) است، آینده جمعیتی کشورها را با تهدیدی جدی مواجه نموده است. تغییرات فردی به‌عنوان خصیصه‌ای مهم، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های جامعه مدرن به شمار می‌آید. این پدیده که شامل روندهای چون فرزند آوری، فردگرایی، ازدواج و طلاق، تحصیلات است، به‌عنوان کلید تغییر قرن توسط اکثر نظریه‌پردازان معرفی شده است. برگر کلان‌روند تغییرات فردی را به معنای امکان انتخاب از میان واقعیت‌ها و هویت‌های مختلف می‌داند. گیدنز نیز آن را از طریق تشریح مفهوم انتخاب، تبیین می‌کند؛ که بر کاهش جمعیت اثرگذار می‌باشد (موذن، ۱۳۹۸: ۱۳).

۴-۱. سؤال‌های تحقیق

۴-۱-۱. سؤال اصلی:

کلان‌روندهای محیطی، عوامل کلیدی و پیشران‌های اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدام‌اند؟

۴-۱-۲. سؤال‌های فرعی:

(۱) کلان‌روندها و روندهای محیطی اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدام‌اند؟

(۲) عوامل کلیدی اثرگذار بر کلان‌روندها و روندهای محیطی تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدام‌اند؟

(۳) پیشران‌های اثرگذار بر کلان‌روندها و روندهای محیطی تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدام‌اند؟

۵-۱. هدف‌های تحقیق

۵-۱-۱. هدف اصلی:

شناخت کلان‌روندهای محیطی، عوامل کلیدی و پیشران‌های اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی.

۵-۱-۲. هدف‌های فرعی:

(۱) تعیین کلان‌روندها و روندهای محیطی اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی.

(۲) تعیین عوامل کلیدی اثرگذار بر کلان‌روندها و روندهای محیطی تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی.

(۳) تعیین پیشران‌های اثرگذار بر کلان‌روندها و روندهای محیطی تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی.

۱-۶. روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توسعه‌ای - کاربردی و به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. قلمرو تحقیق از لحاظ زمان انجام پژوهش در سال ۱۴۰۲ و از نظر کاربرد نتایج آن با فرض ثبات نسبی شرایط محیطی تا افق زمانی ۱۴۱۰ می‌باشد همچنین قلمرو موضوعی پژوهش مشتمل بر مطالعات جمعیت‌شناسی و قلمرو مکانی آن نیز مرتبط با محیط ج.ا.ایران می‌باشد. جامعه آماری پژوهش با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق و محدودیت افراد خبره و صاحب‌نظر با جمعیت‌شناسی و تغییرات ساختار سنی جمعیت از بین افراد خبره و صاحب‌نظر مرتبط با موضوع تحقیق شاغل در سازمان‌های مرتبط با جمعیت‌شناسی و مراکز دانشگاهی کشور که قادر به پاسخگویی نیازهای این تحقیق باشند و دارای ویژگی‌هایی از قبیل؛ برخورداری از سابقه خدمت در مشاغل سطوح راهبردی کشور مرتبط با موضوع تحقیق، آشنا به علوم جمعیت‌شناسی و محیط مورد مطالعه، در حد امکان دارای آثار و تألیفات علمی در این زمینه و برخورداری از مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد به بالا باشند، به تعداد حدود ۳۰ نفر برآورد گردید. همچنین با توجه به تعداد محدود جامعه آماری، حجم نمونه آماری تحقیق منطبق بر جامعه آماری و روش نمونه‌گیری نیز به صورت تمام‌شمار بوده است.

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای با استفاده از ابزار مطالعه کتب، مقاله‌ها و تحقیقات مرتبط با بهره‌گیری از روش فیش‌برداری و بررسی اسناد و مدارک موجود نزد سازمان‌ها و نهادهای مرتبط و با مراجعه به وبگاه‌های اینترنتی و بهره‌برداری از ابزار، مصاحبه با خبرگان برای تکمیل یافته‌های محیطی تحقیق و تهیه و توزیع پرسشنامه بین افراد خبره و صاحب‌نظر حجم نمونه آماری تحقیق بوده است. برای روایی ظاهری پرسشنامه تحقیق پس از دریافت نظر برخی از افراد خبره و صاحب‌نظر حجم نمونه آماری (حدود ۱۰ نفر) تا رسیدن به اشباع نظری و اصلاح

شکلی و محتوایی سؤال‌ها نسبت به روایی محتوایی آن با استفاده از آزمون ضریب لاوشه اقدام گردید که مقدار قابل قبول ضریب لاوشه (CVI) بالاتر از ۰/۶۲ بود و گویه‌های دارای ضریب کمتر از مقدار مزبور حذف شدند؛ بنابراین روایی و اعتبار پرسشنامه در حد قابل قبول مورد تأیید واقع گردید. همچنین برای پایایی پرسشنامه، از روش محاسبه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که با توجه به مقادیر حاصله برای کلان‌روندها به ترتیب؛ تغییرات فردی با ضریب ۰/۷۲۵، تغییرات اجتماعی با ضریب ۰/۸۱۵، تغییرات فرهنگی با ضریب ۰/۸۹۲، تغییرات اقتصادی با ضریب ۰/۷۸۵ می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که پرسشنامه از پایایی بالا و قابل قبول برخوردار است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های مرتبط با سؤال تحقیق از جدول توزیع فراوانی و تعیین درصد میانگین جهت توصیف داده‌های آماری و همچنین برای تحلیل استنباطی داده‌ها از آزمون آماری تی تک نمونه‌ای و رتبه‌بندی میانگین داده‌ها استفاده شده است.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۲-۱. جمعیت: جمعیت‌شناسی به مطالعه علمی حجم، توزیع و ترکیب جمعیت انسانی و عوامل تعیین‌کننده تغییرات در حجم، توزیع و ترکیب است. بر اساس لین تعریف می‌توانیم بگوییم که شناسایی جمعیت بر پنج جنبه جمعیت انسانی مشتمل بر حجم، توزیع، ترکیب، پویایی‌های جمعیت تعیین‌کننده‌های اقتصادی اجتماعی و پیامدهای تغییر (سرای، ۱۳۹۱: ۷).

۲-۲. کلان‌روندهای محیطی: معنی کلان‌روند را روندی گسترده شامل روندهای فرعی با آثار و پیامدهای فراوان می‌دانند. کلان‌روندها خارج از اختیار و اراده یک بازیگر، دو بازیگر و حتی چند بازیگر هستند و در بسیاری موارد برآیند تمام بازیگران و تمام مؤلفه‌های سازنده آینده هستند و در یک سال و دو سال و حتی در ۱۰ الی ۲۰ سال تغییرات فاحشی ندارند؛ برای نمونه تغییرات جمعیت جهانی دارای بازه تغییرات

بلندمدتی است برای رسیدن از یک تغییر که حداقل ۷۰ سال زمان لازم است البته به شرطی که شگفتی‌سازی رخ ندهد و صرفاً یک بازیگر قادر به ایجاد تغییرات دلخواه در این کلان‌روند نیست (آنامراد نژاد، ۱۳۹۸: ۵۶).

محیط‌شناسی

۱- کلان‌روندهای تأثیرگذار بر ساختار سنی جمعیت کشور

الف- تغییرات اجتماعی

روند افزایش شهرنشینی در ایران بالاتر از روند جهانی در حال انجام می‌باشد. جمعیت شهری در ایران از ۴/۷ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۸۶/۱ میلیون نفر در سال ۲۰۲۵ (jan) افزایش یافت به عبارت دیگر، در طی ۷۵ سال جمعیت شهری در ایران بیش از هجده برابر افزایش داشته است. رشد شتابان شهرنشینی بدون توجه به زیرساخت‌ها و فضا‌سازی لازم برای شهرنشینی، کشورهای در حال توسعه از جمله ایران را درگیر مشکلات افزایش فقر، دسترسی نامناسب به مسکن آبرومند و خدمات شهری، پیدایش زاغه‌ها و سکونت‌گاه‌های غیرقانونی، حاشیه‌نشینی و ویرانی محیط‌زیست و به وجود آمدن پدیده‌ای بسیار نادر و البته به‌غایت غم‌انگیز به نام گور خوابی، از نابسامانی‌های مرتبط با این‌گونه شهرنشینی بوده است (پورافکاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۸).

قشربندی اجتماعی در ایران از پیچیدگی خاصی برخوردار است و همین امر بیانگر وجود نابرابری پیچیده‌ای می‌باشد. بر اساس قدرت اقتصادی میانگین درآمد، هزینه زندگی ماهانه، میانگین ارزش مسکن و قیمت خودرو در کنار برخورداری از خدمات شهری و کیفیت بالای زندگی و محل زندگی دلیلی بر نابرابری اجتماعی و ایجاد قشربندی اجتماعی است (احمدی مقدم، ۱۴۰۰: ۳۴۴).

ب- تغییرات فرهنگی

ناسازگاری اخلاقی و اجتماعی، اختلال در ارتباطات خویشاوندی، بحران سالمندی و فردگرایی از پیامدها و آسیب‌های فرزند سالاری می‌باشد. تغییرات فراروی جامعه

ایرانی بر اثر پدیده جهانی شدن، توسعه فناوری‌ها، رقابت اقتصادی و بافت جمعیت شناختی موجب شده است تا مرز بین حوزه‌های زندگی کاری و زندگی غیر کاری کم‌رنگ‌تر شود. تغییراتی همچون افزایش ساعات کاری، پیوستن بیشتر زنان به نیروی کار، افزایش تعداد خانواده‌ها و با وضعیت اشتغال توأمان والدین، افزایش کارکنانی که از کودکان خردسال و والدین سالمند خود مراقبت می‌کنند و افزایش خانواده‌های تک سرپرست نه تنها مسئولیت‌های شغلی افراد را افزایش داده است بلکه بر مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی آنان نیز افزوده است و موجب تداخل وظایف و مسئولیت‌ها در حوزه زندگی کاری و غیر کاری شده است. یافته‌های گزارش جهانی شکاف جنسیتی در سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۶ نشان می‌دهد که جایگاه کشور ما در خصوص برابری جنسیتی، به رغم بهبود نسبی در سال‌های گذشته، در بین کشورهای جهان مناسب نبوده و نیست که نشان از کاهش نابرابری جنسیتی است (عباسی شوازی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱). کاهش جمعیت و افزایش سالخوردگان در کشور تبعات جبران‌ناپذیری از جمله نبود نیروی کار و فعالیت و مهم‌تر از همه به خطر افتادن امنیت کشور را به دنبال دارد و همین مسئله، افزایش جمعیت را به مسئله‌ای مهم و بااهمیت مبدل می‌سازد (آقامحمدی و شهرآئینی، ۱۳۹۱: ۸۶).

ث- تغییرات اقتصادی

گروهی از کارشناسان بین‌المللی حوزه مسکن معتقدند افزایش شدید قیمت مسکن در مقاطع زمانی مختلف نرخ باروری را تحت تأثیر قرار داده و در واقع ارتباط مستقیم و معناداری بین افزایش قیمت مسکن و نرخ باروری وجود دارد. پژوهشگران با استناد به بررسی تجارب جهانی در خصوص رابطه افزایش قیمت مسکن و نرخ باروری معتقدند یک درصد افزایش در قیمت مسکن در فاصله زمانی ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۰ موجب کاهش معنی‌دار ۰/۴۵ درصدی در نرخ باروری کل شده است (آنامرادنژاد، ۱۳۹۴: ۳۸). بر اساس آخرین گزارش مرکز آمار از هزینه و درآمد خانوارهای کشور، میانگین درآمد سالانه

خانوار شهری کشور در سال ۱۴۰۰ به حدود ۱۱۲ میلیون تومان رسید که نسبت به سال ۱۳۹۵ که حدود ۳۲ میلیون تومان بود، افزایش ۳۵۰ درصدی و نسبت به ابتدای سال ۱۳۸۵ که حدود ۷ میلیون تومان بود، افزایش ۱۶۰۰ درصدی را نشان می‌دهد. نگاهی به آمارهای گذشته بودجه خانوار نشان می‌دهد که این بالاترین افزایش درآمد سالانه خانوار شهری طی ۱۵ سال گذشته به حساب می‌آید؛ اما آیا این اعداد و ارقام نشان از افزایش سطح رفاه خانوارهای ایرانی دارد؟ پاسخ قطعاً منفی است. در حقیقت این اعداد اسمی است؛ به بیان دیگر اثر تورم در آن دیده نشده است. به عنوان مثال از سال ۱۳۹۵ میانگین درآمد خانوارهای شهری بیش از ۳۵ برابر شده است اما در همین بازه زمانی میانگین قیمت همه کالاها و خدمات رشد بیش از ۳۸ برابری را تجربه کردند و عملاً رفاه خانوار در این مدت کاهش پیدا کرده است (آنامراندزاد، ۱۳۹۴: ۴۰).

۲- عوامل کلیدی تأثیرگذار بر ساختار سنی جمعیت

الف- ناباروری

میانگین نرخ ناباروری در جهان ۱۵ درصد است، عددی که در ایران به ۲۰ درصد هم می‌رسد، بر طبق آمارها در سال ۱۴۰۱ ایران حدود ۴ میلیون زوج نابارور وجود دارد که سهم ناباروری در آقایان و خانم‌ها تقریباً برابر است، به عبارتی ناباروری چیزی در حدود یک دوازدهم جمعیت کشورمان را مستقیم یا غیرمستقیم درگیر کرده است. روند ناباروری زوج‌های ایرانی از ۵ درصد در اوایل دهه ۷۰ با سیری صعودی در اواسط دهه ۹۰ به بیش از ۲۰ درصد افزایش پیدا کرده است؛ اما حدود ۶۰ درصد زوج‌های نابارور کنونی، نابارور ثانویه هستند. نابارور ثانویه یعنی زوج‌هایی که بارور بوده‌اند اما به دلایلی همچون سبک زندگی، تأخیر در فرزند آوری، تغذیه و... قدرت باروری خود را ازدست داده‌اند. به عبارت دیگر با سونامی ناباروری ثانویه در ایران روبه‌رو هستیم (افقهی و زارع، ۱۳۹۴: ۴۵).

ب- مهاجرت

تحصیل، کار یا زندگی در کشورهای دیگر، می‌تواند مزایای زیادی را برای مهاجران به دنبال داشته باشد که از محبوب‌ترین آن‌ها؛ بهبود کیفیت زندگی، سیستم آموزشی بهتر، رونق و پایداری اقتصادی، دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی، بازار کار گسترده و زیرساخت بهتر می‌باشد. تعداد ایرانی‌هایی که از سال ۲۰۱۵ الی ۲۰۲۰ به پنج کشور اروپایی هلند، آلمان، بریتانیا، فرانسه و سوئد مهاجرت کرده‌اند بالغ بر سیصد و پنجاه‌هزار نفر است که در این میان بالغ بر ۶۷ درصد میانگین سنی ۱۸ تا ۴۰ سال می‌باشند که در افزایش میزان باروری نقش مؤثری دارند (گلدستون و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۷).

پ- سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران

تدوین و اجرای سیاست‌های جمعیتی امروزه جزئی از برنامه ملی توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشورها تلقی می‌شود. به این دلیل لازم است بین سیاست جمعیتی و برنامه ملی توسعه کشور هماهنگی و همخوانی نزدیکی وجود داشته باشد. هدف اصلی سیاست جمعیتی حفظ تعادل پویای ساختار کلی جمعیت به منظور ارتقای شرایط زیستی و کیفیت زندگی همه مردم کشور و آماده ساختن آنان برای ایفای نقشی فعال و یا زنده در فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور است (عظیم زاده اردبیلی و جلالی، ۱۳۹۷: ۱۲۵).

ت- مرگ و میر

نتایج بررسی‌های سال‌های اخیر در مورد روند علل مرگ و میر کشور نشان می‌دهد که مرگ به علت بیماری‌های واگیردار سیر نزولی و به علت بیماری‌های غیر واگیردار به ویژه بیماری‌های قلبی عروقی، حوادث غیر عمدی و سرطان‌ها سیر صعودی داشته است. بر اساس مطالعات اخیر، بیش از دوسوم مرگ و میرها در ایران بر اثر سه علت اصلی بیماری‌های قلبی عروقی، حوادث غیر عمدی و سرطان‌ها بوده است. همچنین با

کاهش مرگ و میر در سنین کودکی و افزایش نسبت مرگ و میر در بزرگسالان می‌انگین سن فوت در کشور به حدود ۶۰ سال رسیده است (مهاجرانی، ۱۳۹۸: ۶۷).

۳- پیشران‌های تأثیرگذار بر ساختار جمعیت کشور

الف- جنگ شناختی

خطر این نوع جنگ برای کشور از آن جهت است که اندیشه، بینش، عقل، قلب و درنهایت رفتار نیروهای درگیر و یا مخاطبان را به منظور تضعیف روحیه و شکستن اراده‌های آن‌ها هدف قرار می‌دهد و شناسایی آن معمولاً دشوارتر و با پیچیدگی‌های بیشتری همراه است. جمعیت یکی از ارکان مهم قدرت است و تعداد بالای جمعیت جوان برای هر کشور برای پیشرفت و آبادانی، امری ضروری است. تغییر نگرش و فرهنگ جامعه مثل عدم تمایل جوانان به تشکیل خانواده، سبک متفاوت زندگی نسبت به گذشته، تغییر ارزش‌های پدر و مادر و همسر بودن، جایگزینی فردگرایی به جای جمع‌گرایی، عدم تمایل به فرزندآوری، فرزند را مزاحم زندگی دانستن، جایگزینی حیوان خانگی به جای فرزندآوری و ازدواج سفید و در کنار این‌ها، تبلیغ سازمان ملل برای کاهش جمعیت ایران در دهه ۷۰، دست‌به‌دست هم داده و این اتفاق در حال رقم خوردن است (جوکار و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۵). ازجمله جنگ شناختی غرب برای کنترل جمعیت جمهوری اسلامی ایران علاوه بر موارد فوق می‌توان به استحاله سبک زندگی زنان ایرانی - اسلامی در جهت کاهش جمعیت، تزریق تفکرات فمینیستی در جامعه ایران و استفاده ابزاری از مقوله رشد اجتماعی زن ایرانی اشاره کرد (جوکار و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۴).

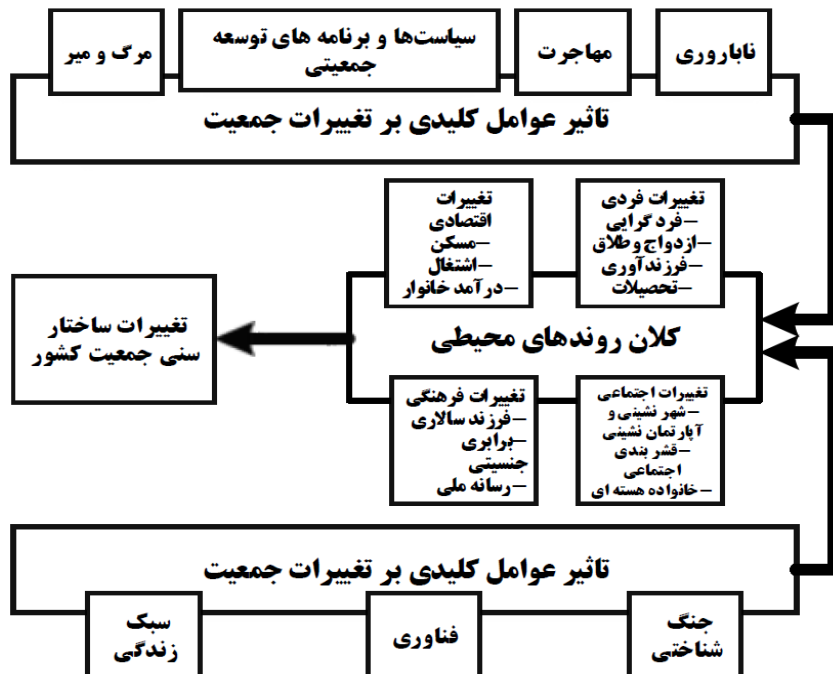
ب- فناوری

فناوری به شکل‌های گوناگون مستقیم و غیرمستقیم توانسته است هم در کاهش جمعیت و هم در افزایش آن مؤثر باشد. فناوری، به‌طور مستقیم موجب تولید وسایل جلوگیری از حاملگی و مهار باروری‌ها شده است و نیز به‌طور غیرمستقیم سبب

مرگ و میرهای خاص ناشی از عوارض صنعتی شدن، چون تصادفات و امراض ناشی از آلودگی هوا و... گردیده و در نتیجه، فناوری توانسته سبب کاهش جمعیت شود؛ اما فناوری با تأثیرات خود بر روی بهبود وضع سلامت و بهداشت عمومی و رفاه و تغذیه، بر تعداد جمعیت می‌افزاید (تمنا، ۱۳۸۷: ۱۹۵).

پ- سبک زندگی

سبک زندگی مهم‌ترین منبع هویت یک انسان است و نشان‌دهنده پیشینه فرهنگی، اجتماعی، اعتقادی و قومیتی اوست. پیشینه و قدمت تاریخی ایرانیان و همچنین بهره‌مندی آنان از دین و آیینی کامل و آسمانی، سبب تکامل زندگی آن‌ها به‌سوی سبک زندگی سالم و غنی بوده است. با گسترش وسایل ارتباط جمعی و آشنایی هرچه بیشتر مردم با سبک زندگی غربی، زرق و برق این نوع زندگی سبب جلب توجه و گرایش مردم به این نحوه زندگی شده و بالطبع آثار و زیان‌های آن نیز دامن‌گیر جامعه ما گردید. فروپاشی نظام خانواده، تغییر سبک پوشش و استفاده از لباس‌های تنگ، روحیه مصرف‌گرایی و انحرافات اخلاقی بخشی از آثار و مضرات این الگوی غربی است (جوکار و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۹).

شکل ۱: الگوی مفهومی تحقیق

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل

۳-۱. بررسی و تحلیل داده‌های کلان‌روندهای محیطی و روندها

در راستای تحلیل داده‌های مرتبط با سؤال تحقیق مبنی بر؛ کلان‌روندهای محیطی، عوامل کلیدی و پیشران‌های اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی، ابتدا به بررسی و تحلیل داده‌های کلان‌روندهای محیطی و روندهای مربوط به شرحی که در ادامه آمده پرداخته شده است.

جدول ۱: کلان‌روندها و روندهای اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت

کلان رند	رند	درصد میزان اهمیت	ت	Sig	تفسیر	تفسیر
----------	-----	------------------	---	-----	-------	-------

					خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
تغییرات اجتماعی	شهروندی و آپارتمان‌نشینی	۰	۰	۱۹/۲	۵۰	۳۰/۸	۴/۱۱	۱۱/۴	۰.۰۰۰	تائید	۹/۳۰
	خانواده هسته‌ای	۰	۳/۸	۴۴/۲	۴۶/۲	۵/۸	۳/۵۳	۵/۷	۰.۰۰۰	تائید	۵/۱۷
	قشریندی اجتماعی	۰	۷/۷	۴۴/۲	۴۸/۱	۰	۳/۴۰	۴/۵	۰.۰۰۰	تائید	۴/۹۸
تغییرات فرهنگی	برابری جنسیتی	۰	۱/۹	۱۷/۳	۸۰/۸	۰	۳/۷۸	۱۲/۴	۰.۰۰۰	تائید	۷/۰۱
	فرزند سالاری	۰	۰	۳۰/۸	۶۵/۴	۳/۸	۳/۷۳	۹/۹	۰.۰۰۰	تائید	۶/۵۵
تغییرات اقتصادی	مسکن	۰	۰	۳/۸	۴۸/۱	۴۸/۱	۴/۴۴	۱۸/۱	۰.۰۰۰	تائید	۹/۸۱
	اشتغال	۰	۰	۹/۶	۶۱/۵	۲۸/۸	۴/۱۹	۱۴/۴	۰.۰۰۰	تائید	۹/۴۵
	درآمد خانوار	۰	۰	۵/۸	۷۵	۱۹/۲	۴/۱۳	۱۶/۸	۰.۰۰۰	تائید	۸/۲۵

جدول شماره (۱) میانگین روندهای تغییرات سنی جمعیت، اثرگذار بر کلان‌روندهای محیطی را در نمونه آماری نشان می‌دهد و در حقیقت توصیفی از نمونه آماری (۳۰ نفر) است. با توجه به مقادیر به‌دست‌آمده کلیه میانگین‌ها بالای عدد ۳ است یعنی در پاسخ‌های نمونه آماری به اثرگذاری روندهای تغییرات سنی جمعیت اثرگذار بر کلان‌روندهای محیطی؛ توافق نسبی وجود دارد. درواقع پاسخ‌دهندگان در قالب طیف لیکرت؛ بیشتر گزینه‌های زیاد (۴) و خیلی زیاد (۵) را انتخاب کرده‌اند و همچنین با توجه به مقدار t که همگی خارج از بازه $+1/96$ و $-1/96$ هستند و نیز مقادیر sig که همگی پایین‌تر از $0/01$ است، به‌احتمال ۹۹ درصد کلیه روندهای مذکور بر کلان‌روندهای محیطی اثرگذار بوده و توسط حجم نمونه آماری (۳۰ نفر) تأیید شده‌اند.

همچنین با توجه به ستون رتبه میانگین روندها، بالاترین رتبه میانگین متعلق به مسکن با (۹/۸۲) و رتبه بعدی متعلق به اشتغال با (۹/۴۵) است. به این معنا که مهم‌ترین کلان‌روند در تغییرات ساختار سنی جمعیت، مربوط به کلان‌روند اقتصادی از نظر جامعه نمونه آماری در رتبه‌بندی است.

۲-۳. بررسی و تحلیل عوامل کلیدی اثرگذار بر کلان‌روندهای محیطی و روندها

جدول ۲: میزان اثرگذاری عوامل کلیدی بر کلان‌روندها و روندهای محیطی

رتبه	Sig	عامل کلیدی								روند و کلان‌روند
		سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه		نابرابری		مهاجرت		مرد و میر		
		رتبه میانگین	t	رتبه میانگین	t	رتبه میانگین	t	رتبه میانگین	t	
تائید	۰.۰۰	۹/۴۰	۱۰/۵	۷/۵۱	۵/۳	۷/۵۱	۱۱/۵	۹/۸۹	۱۲/۲	روند شهرنشینی و آپارتمان‌نشینی
تائید	۰.۰۰	۹/۰۱	۱۲/۶		۱۷/۴	۷/۷۵	۷/۸	۹/۳۹	۱۰/۱	روند خانواده هسته‌ای
تائید	۰.۰۰	۰/۴۱	۱۳/۸	۶/۵۵	۴/۹	۷/۴۳	۶/۳	۹/۴۰	۱۳/۰	روند قشربندی اجتماعی
تائید	۰.۰۰	۷/۷۳	۶/۶	۸/۳۴	۸/۵	۸/۹۵	۸/۷		۳/۸	کلان‌روند تغییرات اجتماعی
تائید	۰.۰۰	۷/۹۰	۶/۶	۹/۴۹	۱۱/۵	۹/۹۴	۱۷/۸	۶/۰۴	۱۵/۴	روند مسکن
تائید	۰.۰۰	۸/۷۹	۸/۷	۹/۶۱	۱۲/۲	۸/۳۹	۹/۱		۱۰/۳	روند اشتغال
تائید	۰.۰۰	۹/۶۲	۸/۸	۷/۷۰	۵/۹	۹/۳۰	۱۲/۲	۸/۷۷	۱۳/۵	روند درآمد خانوار

کلان‌روند تغییرات اقتصادی	۷/۵	۹/۵۳	۹/۳	۸/۷۹	۶/۷	۸/۸۸	۸/۴	۸/۷۶	۰.۰۰	تائید
برابری جنسیتی	۵/۹	۹/۳۳	۸/۸	۸/۲۰	۱۳/۱		۷/۵	۸/۱۸	۰.۰۰	تائید
روند فرزند سالاری	۱۳/۸	۸/۱۸	۱۴/۵	۵۱/۱۰	۶/۶	۲۹/۸	۳/۹	۳۸/۹	۰۰/۰	تائید
کلان‌روند تغییرات فرهنگی	۵/۸		۵/۱۵	۹۸/۸	۱/۸	۹۸/۸	۲/۸	۹۱/۷	۰۰/۰	تائید

۳-۳. بررسی و تحلیل پیشران‌های اثرگذار بر کلان‌روندها و روندهای محیطی

جدول ۳: میزان اثرگذاری پیشران‌ها بر کلان‌روندها و روندهای محیطی

رشد	کلان‌روند	پیشران فناوری			پیشران جنگ شناختی			پیشران سبک زندگی			Si g	تائید
		میانگین	t	ر.ت. جنگ	میانگین	t	ر.ت. جنگ	میانگین	t	ر.ت. جنگ		
روند شهرنشینی و آپارتمان‌نشینی	۷/۳	۸/۷	۱۳/۸	۲/۴	۱۷/۳	۱۱/۲۱	۸۲/۳	۷/۶	۳۱/۸	۰/۰۰	تائید	
روند خانواده هسته‌ای	۹/۳	۱۰/۱	۳۷/۹	۵/۳	۳/۵	۶۳/۹	۳۴/۴	۱۷/۴	۱۱/۵۱	۰/۰۰	تائید	
روند قشربندی	۹/۳	۱۰/۱	۴۰/۹	۷/۳	۸/۶	۷۲/۹	۴۶/۳	۱/۴	۳۸/۶	۰/۰۰	تائید	

ردیف	Si g	پیشران سبک زندگی			پیشران جنگ شناختی			پیشران فناوری			روند و کلان روزه د
		رتبه میانگین	t	رتبه فردی	رتبه میانگین	t	رتبه فردی	رتبه میانگین	t	رتبه فردی	
											اجتماعی
تائید	/۰ ۰۰	۶۷/۸	/۹ ۰۵	۸۸/۳	۸۸/۸	۱/۷	۷/۳	۲۸/۹	/۱۰ ۵	۹/۳	کلان روند تغییرات اجتماعی
تائید	/۰ ۰۰	۳۴/۹	۱۱۰ ۵	۹۸/۳	۹۸/۹	/۱۷ ۸	۰۷/۴	۱۸/۶	۸/۳	۴/۳	روند مسکن
تائید		۱۵/۹		۹۸/۳	۴۷/۸	۱/۹	۸۴/۳			۳/۴	روند اشتغال
تائید		۳۳/۷	۹/۵	۶۳/۳	۳۵/۹		۹/۳	۷۷/۸		۸/۳	روند درآمد خانوار
تائید		۴۵/۸	۷/۶	۸۰/۳	۱۶/۹	۳/۹	۹/۳	۵۳/۹		۴	کلان روند تغییرات اقتصادی
تائید		۳۲/۹	۱/۹	۴	۳۵/۹	۸/۸	۸۰/۳	۲۱/۹	۷/۹	۹/۳	روند برابری جنسیتی
تائید		۸۸/۸		۹۶/۳	۶۳/۹		۰۱/۴	۴۰/۸	۳/۶	۷/۳	روند فرزند

رند و کلان روند	پیشران فناوری			پیشران جنگ شناختی			پیشران سبک زندگی			Si g	تأیید
	رتبه پیشران	t	رتبه پیشران	رتبه پیشران	t	رتبه پیشران	رتبه پیشران	t	رتبه پیشران		
سالاری											
کلان روند تغییرات فرهنگی	۱/۴			۹۲/۳	۳/۹	۹۲/۹	۸۸/۳	۴/۸	۶۷/۸		تأیید

جدول شماره (۳) میانگین میزان اثرگذاری پیشران‌ها بر روندها و کلان‌روندهای محیطی را در نمونه آماری نشان می‌دهد و در حقیقت توصیفی از نمونه آماری (۳۰ نفر) است. با توجه به مقادیر به‌دست‌آمده کلیه میانگین‌ها بالای عدد ۳ است. یعنی در پاسخ‌های نمونه آماری به اثرگذاری پیشران‌ها بر روندها و کلان‌روندهای محیطی؛ توافق نسبی وجود دارد. درواقع پاسخ‌دهندگان در قالب طیف لیکرت؛ بیشتر گزینه‌های زیاد (۴) و خیلی زیاد (۵) را انتخاب کرده‌اند و همچنین با توجه به مقدار t که همگی خارج از بازه $+1/96$ و $-1/96$ هستند و نیز مقادیر sig که همگی پایین‌تر از $0/01$ است، به‌احتمال ۹۹ درصد کلیه پیشران‌ها بر کلان‌روندهای محیطی و روندها اثرگذار بوده و توسط حجم نمونه آماری (۳۰ نفر) تأیید شده‌اند. همچنین با توجه به ستون رتبه میانگین هر سه پیشران، روند اشتغال، با بالاترین رتبه میانگین (۱۱/۳۷) بیشترین اثرپذیری از پیشران جنگ شناختی را کسب نموده است.

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

با توجه به یافته‌ها و تجزیه و تحلیل پیش گفته پاسخ سوال‌ها به شرح زیر احصاء گردیده است:

پاسخ به سوال اول فرعی تحقیق: کلان‌روندها و روندهای محیطی اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدامند؟

کلان‌روندهای محیطی عبارتند از:

الف- کلان‌رشد تغییرات اجتماعی شامل سه روند، (۱) شهرنشینی و آپارتمان‌نشینی (۲) خانواده هسته‌ای (۳) قشربندی اجتماعی

ب- کلان‌رشد تغییرات اقتصادی شامل سه روند؛ (۱) مسکن (۲) اشتغال (۳) درآمد خانوار

پ- کلان‌رشد تغییرات فرهنگی شامل سه روند؛ (۱) رسانه ملی (۲) برابری جنسیتی (۳) فرزند سالاری

پاسخ به سوال دوم فرعی تحقیق: عوامل کلیدی اثرگذار بر کلان‌روندها و روندهای محیطی تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدامند؟

عوامل کلیدی اثرگذار بر کلان‌روندهای محیطی مشتمل بر:

(۱) مرگ‌ومیر (۲) مهاجرت (۳) سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جمعیتی (۴) ناباروری است.

پاسخ به سوال سوم فرعی تحقیق: پیشران‌های اثرگذار بر کلان‌روندها و روندهای محیطی تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدامند؟

پیشران‌های اثرگذار بر کلان‌روندهای محیطی مشتمل بر:

(۱) جنگ شناختی (۲) فناوری (۳) سبک زندگی است.

پاسخ به سوال اصلی تحقیق: پیشران‌های اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تاکید بر دفاع نظامی کدامند؟

در راستای پاسخ به سؤال اصلی تحقیق، کلان‌روندهای محیطی چهارگانه مشتمل بر ۱۳ روند با چهار عامل کلیدی و سه پیشران اثرگذار بر تغییرات ساختار سنی جمعیت ج.ا.ایران با تأکید بر دفاع نظامی شناسایی گردید.

۲-۴. پیشنهادها

(۱) پیشنهادهای حوزه سیاستی

۱- یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که به علت تغییرات گسترده در ساختار سنی جمعیت کشور طی سال‌های اخیر، ارائه بسته‌های حمایتی و تشویقی به خانواده‌ها، یکی از مهم‌ترین راهکارهایی است که از سال ۱۴۰۲ و در استان‌های کشور برای ترغیب زوج‌ها به فرزندآوری اجرایی شده است. البته باید توجه داشت که این راهکار تنها در مناطقی منجر به رشد نرخ باروری خواهد شد که بسترهای اقتصادی و اجتماعی لازم برای تأثیرگذاری این عامل تشویقی در آن منطقه وجود داشته باشد.

۲- سیاست‌گذاری‌های دولت جهت جلوگیری از کاهش جمعیت می‌بایستی به گونه‌ای دنبال شود که فرزندآوری در درجه اول مسئله کشور شود و دیگر آنکه تبدیل به مسئله مردم هم بشود/ در این صورت، بسیاری از موانع موجود به حاشیه رانده خواهد شد.

(۲) پیشنهادهای حوزه اقتصادی

تشدید دشواری‌های معیشتی، مهم‌ترین عامل کاهش نرخ فرزندآوری در دهه‌های گذشته بوده است، برای این منظور؛

۱- تحول اساسی در نظام پرداخت حقوق کارکنان از طریق افزایش جهشی سهم عائله‌مندی نسبت به افراد مجرد.

۲- اعطای سهل، فوری و پلکانی وام قرض‌الحسنه فرزندآوری به ازای فرزند تازه متولد شده.

۳- اختصاص مرحله‌ای کالابرگ‌های ویژه فرزندآوری به خانواده‌های با درآمد کم و متوسط.

۴- واگذاری واحدهای نهضت ملی مسکن با اولویت پلکانی فرزندآوری و واگذاری قطعی با شرط تولد فرزند جدید.

۵- با هماهنگی و همکاری میدانی کلیه دستگاه‌های اجرایی مربوطه در سطوح کشوری و استانی

تبدیل وضعیت استخدامی کارکنان دولت (قراردادی، پیمانی، رسمی) بر پایه اولویت فرزندآوری و مجازات سخت و شدید برای مراکز غیرقانونی سقط جنین صورت گیرد.

(۳) پیشنهادهای پژوهشی

۱- طرح راهبردی یا راهبردهای ناشی از تأثیرات سناریوهای متفاوت کاهش جمعیت در کشور بر حوزه دفاع نظامی استخراج شود.

۲- طرح راهبردی یا راهبردهای توانمندسازی نسل جوان نیروهای مسلح و توسعه بیمه‌های خدمات درمانی به‌منظور کاهش مشکلات دوران سالمندی و سالخوردگی نیروهای مسلح نگارش شود.

منابع و یادداشت‌ها

الف. منابع فارسی

۱. آقامحمدی، داود و شهرآئینی، سید اسماعیل (۱۳۹۱)، شناسایی و ارزیابی اهم عوامل و شاخص‌های چابک سازی نیروی انسانی یگان‌های عمده قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (صلی الله علیه و آله و سلم) آجا متناسب با تهدید ناهم‌تراز، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ش ۶۱، پاییز ۱۳۹۴.
۲. آنامراد نژاد، رحیم بردی (۱۳۹۸)، مهاجرت معکوس پدیده‌ای مثبت در فضای جمعیتی ایران، یازدهمین کنگره جغرافی‌دانان ایران.
۳. آئینه‌وند، کوورش (۱۳۹۱)، تاثیر تحولات جمعیتی کشور بر جامعه آماری تحت پوشش سازمان تامین اجتماعی و برنامه های آن، فصلنامه تامین اجتماعی، ش ۳۶-۳۷.

۴. احمدی مقدم، اسماعیل (۱۴۰۰)، شناسایی روندهای مؤثر بر سرمایه اجتماعی نیروهای مسلح، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال نوزدهم، شماره ۸۵.
۵. افقهی، منصوره و زارع، بیژن (۱۳۹۴)، متغیرهای مؤثر بر کاهش باروری و آینده‌پژوهی تغییرات جمعیتی در ایران، دومین اجلاس ملی و اولین اجلاس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی
۶. پورافکاری، نصرالله؛ کلاتری، صمد و نقدی، اسدالله (۱۳۹۸)، توسعه شهرنشینی و پیامدهای آن، فصلنامه جمعیت، شماره ۳۹.
۷. تمنا، سعید (۱۳۸۷)، مبانی جمعیت‌شناسی، چاپ پنجم، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور،
۸. جوکار، محبوبه و صفورایی پاریزی، محمدمهدی (۱۳۹۰)، مدرنیته، تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، سال دوم، شماره ۲.
۹. درگاه ملی آمار ج.ا.ایران (۱۴۰۳)، بخش گزارش‌های تحلیلی
۱۰. رئیسی و انانی، رضا (۱۳۹۸)، آینده‌پژوهی ساختار جمعیتی جمهوری اسلامی ایران از منظر دفاعی امنیتی تا افق ۱۴۳۰، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت ملی.
۱۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۴۰۳)، ویژه‌نامه تحلیلی آمار ثبت وقایع حیاتی در کشور با نگاهی به اماره‌ای بین‌المللی، تهران سازمان ثبت‌احوال کشور.
۱۲. سرایی، حسن (۱۳۹۰)، جمعیت‌شناسی، مبانی و زمینه‌ها، تهران: سمت
۱۳. سرایی، حسن (۱۳۹۱)، جمعیت‌شناسی و جمعیت ایران، تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه
۱۴. شقاقی شهری، وحید و کریم، اسراء (تابستان ۱۴۰۰)، ارزیابی وضعیت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت (دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸)، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال نهم، شماره ۳۴، ۲۹۸-۳۲۷.
۱۵. عباسی شوازی، محمد جلال و حسینی چاوشی، میمنت (۱۳۹۰)، تحولات و سیاست‌های اخیر جمعیتی در ایران سال هفتم، شماره ۱۳.
۱۶. عظیم زاده اردبیلی، فایزه و جلالی، زهرا (۱۳۹۷)، آسیب‌شناسی سیاست کنترل موالید و قانون تنظیم خانواده، نشریه فقه و حقوق خانواده، شماره ۶۸.

۱۷. علینی، محمدولی (۱۳۹۴)، نقش جمعیت و سیاست‌های جمعیتی در استحکام ساخت درونی قدرت نظام جمهوری اسلامی ایران، مجله آفاق امنیت شماره ۲۸، دوره ۸.
۱۸. فولادی، محمد(زمستان ۱۳۹۰)، تأملی در سیاست کنترل جمعیت؛ آثار و پیامدهای آن، فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی، سال سوم، شماره ۱، پیاپی (۹).
۱۹. قاسمی، علی (۱۳۹۳)، مهاجرت شبکه‌ای و تعیین‌کننده‌های آن: مطالعه جریان‌های مهاجرت از استان آذربایجان شرقی به استان تهران، سال هشتم، شماره ۱۵.
۲۰. گاردنر، جان ویلیام (۱۳۸۶)، جنگ علیه خانواده، ترجمه معصومه محمدی، قم دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
۲۱. گلدستون، جک و کافمن، اریک و دوفی، اریکا (۱۳۹۹)، جمعیت‌شناسی سیاسی، ترجمه یعقوب فروتن، تهران موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیتی کشور.
۲۲. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن
۲۳. مشفق محمود و قربان حسینی(خرداد ۱۳۹۲)، سیاست‌های توزیع بهینه جمعیت و مهاجرت در ایران: اولویت‌بندی تجربیات جهانی از نگاه صاحب‌نظران ایرانی، فصلنامه مطالعات جمعیتی، دوره ۱، شماره ۱، صفحه 31-9.
۲۴. موذن، معصومه (۱۳۹۸)، کاهش جمعیت و تأثیر آن بر روابط انسانی در خانواده و جامعه، مطالعات تربیتی و روان‌شناختی خانواده، شماره ۱.
۲۵. مهاجرانی، علی‌اصغر (۱۳۹۸)، جمعیت‌شناسی ایران، تهران، انتشارات سمت.
۲۶. مهرگان، نادر؛ رضایی، روح‌الله(تیر ۱۳۸۸)، اثر ساختار سنی جمعیت بر رشد اقتصادی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، دوره ۱۳، شماره ۳۹، ۱۴۶-۱۳۷.
۲۷. میرزایی، محمد و مطیع حق شناس، نادر (بهار و تابستان ۱۳۹۶)، عوامل موثر بر تمایل شغلی دانش‌آموختگان آموزش عالی در ایران با تأکید بر ساختار سنی جمعیت ۹۴-۱۳۸۴، فصلنامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، سال دوازدهم، شماره ۲۴، ۶۹-۱۰۷.
۲۸. میرزایی، سید احمد (۱۳۹۰)، جمعیت‌شناسی عمومی، تهران، انتشارات بشری.

